

Goenoeng-Leuserreservaat, een der mooiste landschappen

PANDA-NIEUW, 7 (5) May 1971 nr. 38-46

De natuurbescherming is in Indonesië niet van veel jonger datum dan die in Nederland. In de „Gordel van smaragd” dateert de natuurbescherming van 1909, toen een „Ordonnantie ter bescherming van de wilde fauna” werd afgekondigd, die in 1916 werd gevolgd door „Maatregelen ter bescherming van de natuurrijdommen in Nederlandsch-Indië”. Inmiddels was in 1912 de „Nederlandsch-Indische Vereniging voor Natuurbescherming” opgericht, die al in het tweede jaar van haar bestaan het beheer kreeg over een klein natuurmonumentje, het zg. Bos van Depok, een fraai laaglandbos van 6 ha, twee eeuwen tevoren veilig gesteld door een lid van de Raad van Indië. Helaas is het in de Tweede Wereldoorlog vernield.

De activiteiten van particuliere en officiële instellingen hebben ertoe geleid, dat bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in de Indische archipel reeds 113 natuurreservaten waren aangewezen.

De oorlogstijd en de roerige jaren die daarop volgden, waren bepaald niet bevorderlijk voor de ontwikkeling van de natuurbescherming, maar zodra zulks mogelijk bleek, werd het werk weer aangepakt en uitgebreid.

Het is duidelijk dat in een zo uitgestrekt eilandenrijk, met een bevolking van meer dan 100 miljoen mensen en een dichtheid die o.m. op Java, Madoera en Bali hoger ligt dan die in Nederland, de natuurbescherming met grote moeilijkheden heeft te kampen.

Voor de oplossing van een aantal dezer moeilijkheden is dan ook gestreefd naar internationale samenwerking. Het is verheugend dat in dit kader ook aan Nederland een taak kon worden toebedeeld en wel voor een gebied dat al gedurende meer dan veertig jaren de belangstelling van de internationale natuurbescherming heeft getrokken, nl. het Goenoeng-Leusercomplex in Noord-Atjeh.

In 1928 werd op initiatief van jhr. dr. ir. F.C. van Heurn door de Nederlandsche Commissie voor Internationale Natuurbescherming bij de toenmalige gouverneur-generaal gepleit voor de stichting van een driedelig natuurreservaat met een oppervlakte van 9280 km², dat zich aan de westkust van Atjeh zou moeten uitstrekken van de Indische Oceaan tot in het hoogste gebergte. Alle van Sumatra bekende grote diersoorten zouden in zo'n reservaat voorkomen en reeds in die jaren klonk de waarschuwing, dat vele dezer soorten met ondergang werden bedreigd.

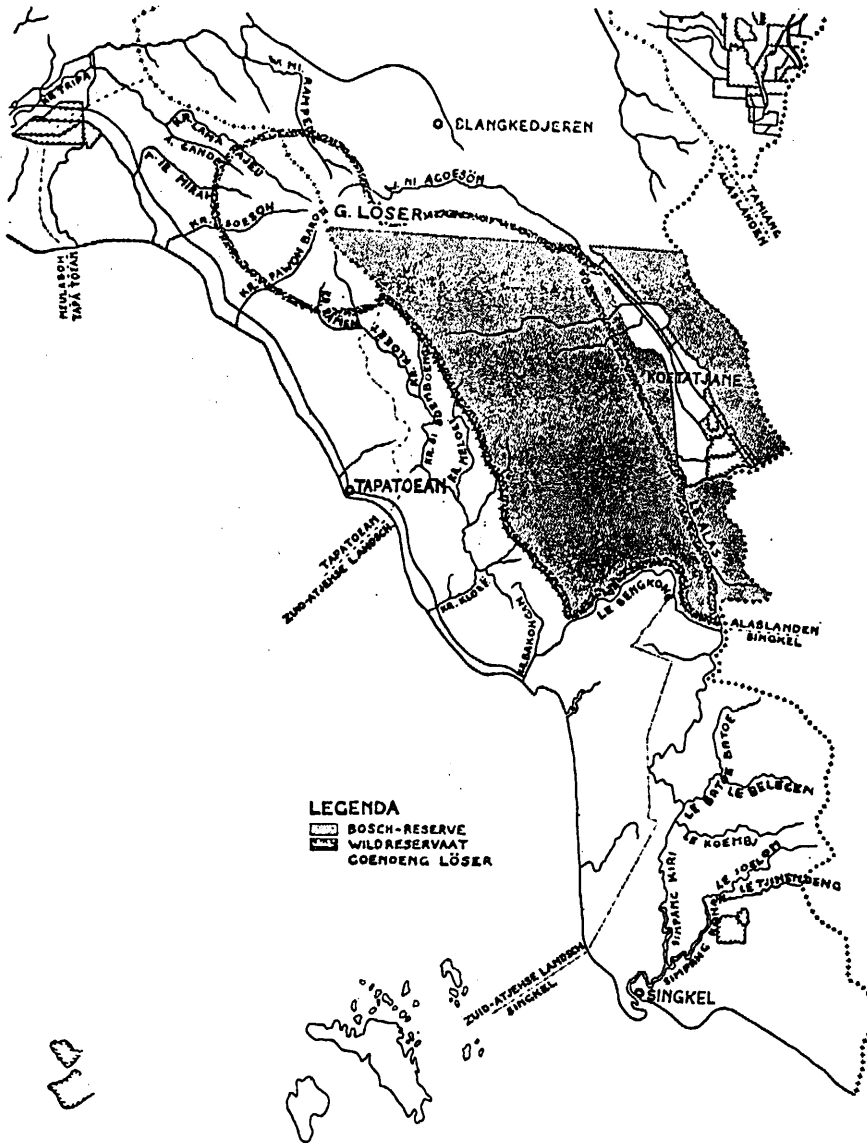
Goenoeng-Leuser (ook geschreven Löser en Losir) zou zo iets betekenen als „hoge, zwaar begroeide berg”.

Rijk beeld

Het door de Commissie geclaimde gebied geeft een uitstekend beeld van de ongemeen rijke natuur van Indonesië. Afgezien van de bewoonde stukken, wordt dit landschap voor een groot deel gevormd door vochtig, zwaarstammig oerwoud, dat de hellingen van de bergmassieven in de Boekit-Barisanketen tot op grote hoogte bedekt (met stammen die een diameter van 1-2 m kunnen bereiken!).

Het gaat hier om drie reusachtige bergen: de Goenoeng Leuser (3466 m), de Goenoeng Kemiri (3314 m) en de Goenoeng Bandahara (3030 m); ze zijn geen van drieën vulkanisch actief en hoofdzakelijk opgebouwd uit kleischali, kwartsiet en conglomeeraten. In het gehele gebied wijzen slechts enkele weinig actieve solfaratenveldjes op een oud stadium van vulkanisme.

Het eentonige oerbos wordt onderbroken door imposante, maar kale aard- en

Reproduktie van de schetskaart, gehecht
aan het zelfbestuursbesluit d.d. 6 februari

1934, tot aanwijzing van het wildreser-
vaat Goenoeng Leuser.

SCHEUTGROND

steenstortingen, die honderden meters lang zijn, en in de dalen en langs de hellingen door vochtige mosbossen, terwijl men op de meer aan weer en wind blootgestelde heuvelruggen en bergtoppen een heideachtig parklandschap aantreft, dat hoofdzakelijk bestaat uit laag struikgewas, rijk begroeid met korstmossen en op de bodem een dik kleed van levermossen. Op min of meer hellende plateaus vindt men de zg. blangs, open, savanneachtige grasvlakten die in het gehele gebergtecomplex voorkomen. Zij zijn mogelijk door mensenhand ontstaan en later door erosie en klimatologische factoren in stand gehouden. Zij zijn vermoedelijk het resultaat van al dan niet opzettelijke brandstichting; de kans dat ze ooit weer met bos zullen worden begroeid, schijnt niet groot.

Deze blangs vormen een aangename afwisseling in de vochtige jungle, evenals de savanneachtige grotendeels met zware *Pinus merkusii* begroeide heuvels, die aansluiten bij de cultuurvlakte en al zijn ze

Een vergezicht in de Goenoeng Leuser.

ook door de mens geschapen, door hun scherpe contrast met de zonarme oerwouden een landschap van fascinerende schoonheid vormen.

De wildrijkdom van het eigenlijke oerbos is niet groot, wat vermoedelijk moet worden toegeschreven aan de ongebreidelde jacht die hier al eeuwen wordt bedreven. Voor het lopende wild (neushoorn, herten, tijger) zijn vooral de randgebieden, tussen 200 en 1000 m, grotendeels bestaande uit gras- en varenwildernissen, veel belangrijker.

Dat geldt ook voor de langs de bosranden liggende ladangs (kapterreinen), die tijdelijk worden bebouwd, bijv. met droge rijst, maïs, peulvruchten of tabak, maar na enige jaren weer aan hun lot worden overgelaten.

Niet uitgevoerde plannen

Wat Van Heurn destijds in zijn hoofd had was niet alleen de bescherming van de grote zoogdieren, maar ook het voorkomen van de aantasting van het bodemkapitaal door het weggakken (ladangen) van de bossen. Als de kapterreinen aan

hun lot worden overgelaten, wordt in vele gevallen de bouwkruin door afspoeling waardeloos.

De houtkap op grote schaal en met moderne hulpmiddelen is oorzaak dat het oerbos op Sumatra thans zeldzaam is geworden en dat betekent tevens het verdwijnen van de biotopen voor alle grote zoogdieren.

Ook de illegale landbouw dringt steeds meer in dit gebied door, terwijl daarnaast de stroperij (met vuurwapens en motorvoertuigen) een hoogst ernstig probleem vormt, evenals de visserij met andere dan conventionele middelen (explosieven, biociden).

Het natuurreservaat dat de commissie in 1928 voor ogen stond, omvatte niet alleen het hooggebergte en het heuvelland, maar zou zich ook uitstrekken over de kustmoerassen, omdat vooral de combinatie van zwaar en grillig bergland met uitgestrekte vlakten bevorderlijk is voor een goede wildstand. De meeste grote wildsoorten komen nl. niet hoger dan tot ongeveer 1500 m. Daarboven leven nog wel veel vogels en ook enkele bosgemzen, herten en gibbons.

Het opnemen van lage terreinen in het reservaat is een volstrekte noodzaak omdat juist die gebieden gunstige levensvoorwaarden bieden voor de instandhouding van de grote fauna.

Het voorstel is in de vorm waarin het werd gedaan, nooit aanvaard. Het toenmalige bestuur van Atjeh was de mening toegedaan, dat er voor dit gebied geen gevaar bestond, alhoewel de neushoorns en de olifanten ook in die tijd al schaars waren.

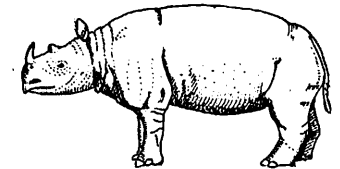
Stichting Goenoeng Leuser

In 1934 werd echter bij gemeenschappelijk besluit van een aantal zelfbestuurders het wildreservaat Goenoeng Leuser gesticht, dat met inbegrip van de bosreserves een oppervlakte van 4165 km² besloeg, dus maar de helft van wat in 1928 was gevraagd. Terreinen beneden de 1000 m waren er, met het oog op de belangen van de bevolking, niet in opge-

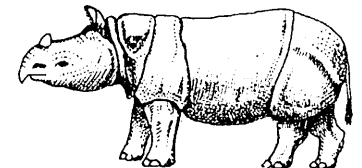

Jonge orang-oetan.

nomen; vrijwel het gehele reservaat lag boven 1500 m. De oorspronkelijke doelstelling: bescherming van een doorlopende zone van de kust tot aan de hoogste bergtoppen, was dus niet verwezenlijkt. Wel werd er in 1936 nog het Kloëtwildreservaat, een tot de Indische Oceaan reikende strook heuvel- en laagland van 200 km², eraan toegevoegd, zulks vooral met het oog op de trekbewegingen van de olifanten, die zich in het droge seizoen van de bergen naar de kuststreken verplaatsen.

Sumatraanse neushoorn.

Javaanse neushoorn.

In 1938 werden aan de oostelijke oever van de Lau Alas de wildreservaten Sikoendoer en Zuidwest-Langkát (later bekend als het Wilhelmina-Topreservaat), met een gezamenlijke oppervlakte van 2000 km² ingesteld.

Wetenschappelijke expedities

In 1937 waren de Gajo-Alaslanden, waarin het Goenoeng-Leusercomplex ligt, het doel van een wetenschappelijke expeditie, waaraan deelnamen dr. C.G.G.J. van Steenis, A. Hoogerwerf en A.O. Clements. Ook in latere jaren werd het gebied enige

Schoonheid in de Goenoeng Leuser.

malen door biologen bezocht, in het bijzonder om informatie te verkrijgen over de mogelijkheden van het natuurbehoud, vooral betreffende de orang-oetan en de Sumatraanse neushoorn.

In de maanden april-juli 1970 maakte dr. Fred. Kurt van de universiteit van Zürich, in opdracht en met steun van o.m. de IUCN en het WWF een tocht door het noorden van Atjeh, waarbij vooral de marginale gebieden werden bezocht. Hij werd op zijn tocht vergezeld door Walman Sinaga, hoofd van de Dienst voor natuurbescherming en natuurbehoud in Indonesië.

Al deze expedities resulteerden tenslotte in nieuwe of hernieuwde voorstellen tot uitbreiding en consolidering van het Goenoeng-Leuserreservaat. In het in 1934 ingestelde reservaat ontbreken een aantal elementen (oekosystemen) die voor het voortbestaan van de Sumatraanse fauna onontbeerlijk zijn. Er behoren een aantal marginale gebieden aan te worden toegevoegd, opdat er een natuurgebied kan ontstaan dat metterdaad een refugium kan zijn voor de Sumatraanse dierenwereld.

Orang-oetan

In de eerste plaats voor de orang-oetan. Het aantal exemplaren van deze roodharige mensaap is wel gebleken vermoedelijk niet zó laag te zijn als in het Red Data Book wordt aangegeven, maar dat het in geheel Noord-Sumatra meer dan 4000 zou bedragen wordt door deskundigen evenmin waarschijnlijk geacht. In het eigenlijke reservaat leven niet meer dan enkele honderden orang-oetans.

Het grootste gevaar voor deze soort komt niet alleen van de houtkappers, die hun biotoop vernielen, maar vooral van de kant van de stropers, die voor de jonge dieren, o.m. in Singapore, Hong Kong en Japan, gemakkelijk een illegale markt vinden.

Tragisch is dat gemiddeld voor elk jong dier dat op de markt komt, drie dieren sterven. Het jong wordt nl. door de stropers pas bemachtigd nadat zij de moeder

hebben neergeschoten. Er bestaan dan ook een plan voor in beslag genomen jonge orang-oetans een soort „apencrèche” te stichten, waar de dieren zodanig kunnen worden verzorgd, dat ze weer in de wildernis kunnen worden uitgezet. Ook voor gibbons (de siamang, de wit-handgibbon of lar en de kleine Sumatraanse gibbon of oenka), die nog wel in behoorlijke aantallen voorkomen, wordt de situatie steeds ongunstiger, doordat ook in deze apen een levendige handel wordt gedreven ten behoeve van medisch-farmaceutische onderzoeken en de verkoop in pet-shops.

Neushoorn

Nog zorgwekkender dan met al deze mensapen is het gesteld met de Sumatraanse neushoorn. Dit is de kleinste van de drie Aziatische soorten, een dier met een wat minder dikke en minder geplooidde huid, wat sterker behandeld en met twee hoortjes op de neus. Wegens deze horens worden alle neushoorns zwaar bejaagd. Het dier leeft vnl. in heuvelachtig landschap met een secundaire vegetatie. Zoals bij alle bodemdieren is het zeer

De WWF-expeditie die in 1970 naar de Goenoeng Leuser trok. Derde van rechts dr. F. Kurt, derde van links Walman Sinaga.

moelijk een juiste indruk te krijgen van de sterkte van de populatie. Kurt schat deze op 60-100 dieren, waarvan er 28 in het reservaat zouden leven. Dit is een soort die stellig niet meer alleen kan worden geholpen met een strenge bewaking. Men stelt zich dan ook voor ten behoeve van deze soort bij Loudjohar een fokstation op te richten. Juist in het belang van het voortbestaan van deze soort is uitbreiding van het huidige reservaat een dringende noodzaak.

Over het voorkomen in Atjeh van de eenhoornige Javaanse neushoorn, die vroeger althans in het zuiden van Sumatra leefde, bestaat geen enkele zekerheid. Wel vond Kurt een prent die te groot was voor de Sumatraanse soort, maar daarmee is ook alles gezegd.

Olifanten

Van de Sumatraanse olifant wordt wel gezegd, dat deze nog in redelijke aantallen

aanwezig is, maar waar het oerbos verdwijnt, verdwijnen ook de olifanten en dat zegt genoeg. De grootste kudde die in de laatste tijd werd gezien, telde ongeveer 30 dieren.

Van de zijde van de bevolking is weinig gevaar te duchten. Men jaagt alleen op olifanten als de dieren de oogst vernietigen en dan gebeurt zulks nog met de medewerking van de plaatselijke autoriteiten.

Roofdieren

Over de Sumatraanse tijger, ten tijde van Van Heurn nog algemeen in gras- en struikwildernissen, zijn geen concrete gegevens bekend; de taxaties lopen uiteen van 20 tot 90 individuen. Het is nu eenmaal moeilijk in dit zwaar begroeide terrein, waarin het zicht zeer beperkt is, een

Aan de oever van een stroomversnelling.

indruk te krijgen van wat er aan lopend wild voorkomt.

Andere roofdieren die in het Goenoeng-Leusercomplex leven en waarvan de bescherming gewenst is, zijn de fraai getekende nevelpanter, de goudkat en de mangrove- of viskat.

Daar komen dan nog bij de trage beermarter of bintoerong, de kastanjebruine palmmarter, de otter, de zwijnsdas en de Maleise beer, die als „orang pendek” vele jaren geleden vermaardheid kreeg in de Nederlandse pers. Deze laatste soort is vooral bij dierenhandelaren zeer gezocht.

Tapirs en andere

Het bestaan van de Indische tapir, die in de archipel alleen op Sumatra voorkomt (en niet op Borneo, zoals de postzegels van Noord-Borneo doen veronderstellen), is op z'n minst onzeker. Het eveneens door dierenhandelaren zeer gezochte dier zou hier een veilige wijkplaats moeten kunnen vinden. Zonodig zou t.z.t. tot translocatie van elders gevangen exemplaren moeten worden overgegaan.

Op droge plaatsen, o.m. in de secundaire savannegebieden, leeft de bosgems of kambing-oetan, ook wel berggeit of serow genoemd. Dit hoefdier, dat vroeger veelal tot de antilopen werd gerekend, is evenwel nader verwant aan de geiten en de schapen.

Herten, met name de sambar- en paardherten, houden zich vnl. op in de buurt van rivieren en bergbekken. De Sumatraanse ondersoort is het waterhert (wat donkerder en groter dan de Javaanse vorm), dat slechts weinig neiging tot kuddevorming vertoont. Het dier behoort ook al thuis op het lijstje van de bedreigde soorten.

Op overeenkomstige plaatsen als het waterhert ziet men ook kleinere herten, zoals de muntjak of kidang, die aan een ree doet denken, en de kantjil, een gewilloos dwerghert, niet veel groter dan een konijn. Langs de rivieren leven ook wilde zwijnen, die echter een nog grotere voorkeur vertonen voor de bevolkingsontginningen en oliepalmlantages.

Aan deze reeks zoogdieren zouden er nog vele kunnen worden toegevoegd, zoals de zeldzame grote haaregel (die in de archipel alleen op Sumatra wordt aangetroffen), het Javaanse schubdier, alle overige op Sumatra levende apesoorten (o.m. lampongaap, javaanaap, zwarte kuifaap en rode langoer), de wilde honden of adjaks, de vlerhonden of kalongs, de eekhoorns, de vliegende eekhoorns enz.

Vogels

Ornithologisch is Noord-Atjeh eveneens zeer rijk, zowel aan soorten als – gelukkig – aan individuen. We volstaan hier met de vermelding van de neushoornvogels, de ijsvogels, de spechten, de bijeneters, de buulbuuls en de argusfazanten.

Van de reptielen noemen we de gewone boeaja of krokodil, vervolgd wegens zijn huid, de gaviaal en de reuzenpython; van de amfibieën alleen de reuzenkikker.

Uit de onderzoekingen van Van Steenis en zijn medewerkers is gebleken dat het Goenoeng-Leusercomplex botanisch beschouwd een der interessantste delen van geheel tropisch Azië is. Het merendeel van de planten in het hooggebergte behoort tot het Himalaya-element (genoemd worden o.m. soorten van de ge-

Withandgibbon.

slachten *Oldenlandia*, *Parnassia* en *Monostachya*), maar deze groep neemt door bijmenging met oostelijke elementen (die nergens zo ver westelijk worden aangetroffen) een unieke plaats in.

Uniek landschap

Het is natuurlijk niet zo dat alle in Noord-Sumatra levende diersoorten direct worden bedreigd, maar het is wel zo, dat hun aller voortbestaan mede afhankelijk is van het ongerept instandhouden van het Goenoeng-Leusercomplex, dat bovendien bestemd is voor tal van inderdaad direct bedreigde dieren van Indonesië – en dat zijn er meer dan men op het eerste gezicht geneigd is te veronderstellen – een veilig toevluchtsoord te vormen.

Het Nederlandse Gunung-Leusercomité, dat in 1970 werd opgericht en werkt onder de auspiciën van de Indonesische regering en het World Wildlife Fund, heeft de verantwoordelijkheid op zich genomen voor de bescherming van, het beheer over en het onderzoek in het Goenoeng-Leuserreservaat. De taak van de Nederlandse natuurvrienden is thans via het Wereld

Natuurfonds Nederland aan het comité dit werk financieel mogelijk te maken. Thans bestaat nog de mogelijkheid om in Noord-Atjeh een der schoonste landschappen van de gehele aarde, waarin nog enkele van de tot de grote fauna behorende soorten is verdwenen, voor het nageslacht te behouden. Laten we niet verzuimen de geboden kans inderdaad aan te grijpen. Er is echter wel haast bij!

Sd.

Literatuur: Mededelingen van de Ned. Commissie voor Internationale Natuurbescherming, no's 8, 10, 11, 12 en 16. A. Hoogerwerf, Bergen, bosschen en blangs in de Gajo- en Alaslanden. In: 3

Van de comités

Emmen roert de trom

Het plaatselijk comité Emmen e.o. houdt op vrijdag 18 en zaterdag 19 juni propaganda-avonden in het openluchttheater aan de Boermarkeweg te Emmen. Aanvang 9.15 uur.

Er wordt een zeer gevarieerde show gebracht waaraan meewerken: Emmens Mannenkoor, de muziekcorpsen Laus Deo en Eutherpe en de drumband Keerpunt, de sportverenigingen E en O, Oranje Nassau, Fortitudo en de judoschool Spermon; de balletgroep van mevrouw Van Schoonhoven van Beurden, de dansgroep Het Oal Volk, de Esdalruiters, de kynologenclub Coevorden e.o., de boogschutters van Zweeloo en de padvindsters van Emmen.

Scenario en regie: A. Griep en Vic de Val. De show wordt besloten met een vuurwerk waarin de letters WNF en het Panda-embleem centraal staan, omgeven door lichtfontein.

Haagse activiteiten

In de laatste 5 maanden van 1970 stond het comité Den Haag e.o. met stands op het int. Ornithologisch congres, op een politiehondenfeest, bij V & D, op de Damesbeurs, bij een parkietenshow, in

Jaren Indisch Natuurleven. Batavia 1939. F. Kurt en Walman Sinaga, First Progress Report to I.U.C.N./S.S.C. and W.W.F. International of W.W.F.-project No. 596: Leuser Reserve, Sumatra, Indonesia - Survey of the reserve and preliminary study of the Sumatran rhinoceros and the orang-utan. 1970. (Stencil).

F.C. van Heurn, Memorandum aan de Ned. Cie. voor Intern. Natuurbescherming over: Het Leuserreservaatcomplex in Noord-Sumatra en de motivering van zijn bestaansrecht op grond van de te beschermen fauna. 1971. (Stencil).

A. Hoogerwerf, De Gunung Leuser Wildreservaten in Noord-Sumatra (Atjeh). In: Natuur en Landschap, 1971, (ter perse).

het Montessorilyceum, bij een lezing van Hans Rensenbrink voor de KLM, bij een lezing voor de Vrijzinnig Hervormde Vrouwenbond, bij de gratificatie-uitbetaling van de Nationale Nederlanden en bij een lezing voor de aquariumhoudersvereniging Rasbora.

Totale opbrengst f 13.122. Bovendien werden er 35 nieuwe donateurs geboekt. Over 1970 kon het Haagse comité in totaal f 46.788 afdragen. Daartegenover stonden f 290 secretariaatskosten.

Haarlemse actie: f 3600

In maart heeft het comité Haarlem e.o. op de voorjaarsbeurs een mooi resultaat geboekt: f 3600 aan verkochte artikelen!

Amsterdam.

In het maartnummer stond vermeld, dat de „winkel” van mevrouw A.E.P. Zeggers-Remijn gevestigd was in de Saxen Weimarlaan 33 hs.

Het juiste adres is echter Saxen Weimarlaan 32. Telefoon overdag 020-157848, 's avonds 737078.

Leiden vraagt „standwerkers”

In de tweede helft van juli zal in de Hortus te Leiden de reptielen- en amfibieëntentoonstelling Terra Hortus worden gehouden. Ten behoeve van de bezetting

van een koopstand van het WNF op deze tentoonstelling doet het comité Leiden e.o. een beroep op de donateurs in haar district zich als medewerker (ster) hiervoor zo spoedig mogelijk schriftelijk of

Jeugdoperatie Apencrèche

In de week van 29 mei tot 5 juni wordt de zevende jeugdactie van het WNF gehouden, ditmaal om geld bijeen te brengen voor een apencrèche op Sumatra. In die crèche zullen de baby's worden opgenomen van doodgeschoten orang-oetans, die men dikwijls in kampongs aantreft. Ze vormen handelswaar, maar de meeste van die diertjes sterven voordat ze hun bestemming hebben bereikt.

De jeugdoperatie Apencrèche is een spaaractie. Schoolkinderen, voorzien van een speciaal insigne, een „spaarraap” (een doos met een gleuf) en een intekenlijst (beide laatste voorzien van hetzelfde nummer), zullen het geld inzamelen.

Het totale bedrag zal als een nationaal jeugdgeschenk aan de president van het WWF, prins Bernhard, die dit jaar 60 jaar wordt, worden aangeboden.

Een tweede geschenk zal bestaan uit het Gulden Apenboek, waarvan elke pagina door een schoolklas naar eigen inzicht kan worden gevuld.

De gehele actie wordt begin juli afgeslo-

mondeling op te geven bij G.L. Spoek of mej. N. Croin Michielsen, p/a Zoölogisch Laboratorium der Rijksuniversiteit, Kaiserstraat 63 te Leiden, tel. 01710-30645.

affiches die bij de operatie apencrèche worden gebruikt.

ten met een feestelijke bijeenkomst, ergens in het midden van het land, waarop iedere klas door een docent en twee leerlingen zal zijn vertegenwoordigd.

Links onder: de bioloog-dierenarts D. Rijkssen is half mei naar Sumatra vertrokken om de bouw van de crèche voor te bereiden.

Uniek aanbod tamme	
ORANG-OETANS	f 10.000
per paar: tamme Cheetah's,	
f 5000 per stuk. A. Hovestad.	
Ten Katestr. 127 II, A'dam.	

Deze advertentie uit een dagblad laat goed zien hoe met uitstervende resten van de natuur wordt omgesprongen. Inderdaad 'n "uniek" aanbod, want zo valt er binnenkort niets meer aan te bieden.